Prof. Dr JOHANNES IRMSCHER
(Akademie der Wissenschaften der DDR)

Ο ΕΡΡΙΚΟΣ ΣΛΙΜΑΝ (SCHLIEMANN) ΚΑΙ ΟΙ ΚΛΑΣΙΚΕΣ ΣΠΟΥΔΕΣ ΣΗΜΕΡΑ*

Στὶς 26 Δεκεμβρίου αὐτοῦ τοῦ χρόνου ἐπανέρχεται γιὰ ἐνενηκοστὴ φορὰ ἡ ἐπέτειος τοῦ θανάτου τοῦ Ἑρρίκου Σλίμαν, ὁ ὁποῖος ἀνέσκαψε τὴν Τροία, τὶς Μυκῆνες, τὴν Τίρυνθο καὶ τὸν Ὀρχομενὸ καὶ τοῦ ὁποίου τὰ ἐντυπωσιακὰ εὑρήματα ἦταν καθοριστικὰ γιὰ τὸν διεθνῆ τύπο κατὰ τὴν ἐποχή, ποὺ ὁ ἴδιος ζοῦσε. Ὁ κυριολεκτικὰ περιπετειώδης βίος του, ποὺ ξεκίνησε ἀπ' τὸν «μπακαλόγατο» κ' ἔφτασε στὸν λόγιο μὲ παγκόσμια ἀναγνώριση, στάθηκε ἀφορμὴ ἀκόμη καὶ ὡς σήμερα νὰ παρουσιάζεται μὲ μορφὴ μυθιστορηματική. Ἡ κατ' αὐτὸν τὸν τρόπο δημιουργημένη εἰκόνα τοῦ Σλίμαν ἐπίσης καὶ ἡ εἰκόνα τῆς ἐπιστήμης, τὴν ὁποία ἤθελε νὰ ὑπηρετήσει ὁ Σλίμαν ἦταν ἐπόμενο νὰ διαστρεβλωθεῖ. Ἡ οὐμανιστικὴ ἐπιδίωξη τοῦ ἐρευνητῆ, ὁ ὁποῖος ἀναζητοῦσε τὴν ἱστορικὴ γνώση μὲ τὰ μέσα τῆς διερεύνησης τοῦ ἐδάφους, ἑρμηνεύτηκε συχνότατα σὰν θησαυρολογία καὶ τὰ καθήκοντα τῆς ἔρευνας τῆς ἀρχαιότητας γενικὰ καὶ τῆς ἀρχαιολογίας εἰδικὰ παραποιήθηκαν μὲ τὴν ἔννοια τῆς «παραξενολογίας».

Γι' αὐτὸ τὸ λόγο θεωρεῖται ἡ σημερινή μας σύναξη σὰν μιὰ εὐπρόσδεκτη εὐκαιρία ὥστε πρῶτον νὰ καταχωρηθεῖ τὸ ἔργο καὶ τὸ δημιούργημα τῆς ζωῆς τοῦ Ἑρρίκου Σλίμαν στὸ ἐξελικτικὸ ρεῦμα τῶν κλασικῶν σπουδῶν γιὰ νὰ γίνει καταφανὴς ἡ πραγματικὰ ἱστορικὴ σημασία του καὶ δεύτερο ν' ἀναλογισθοῦμε ποῦ βρίσκονται σήμερα, ποιά καθήκοντα καὶ ποιές δυνατότητες ἔχουν αὐτὴ τὴ στιγμὴ οἱ κλασικὲς σπουδές. Ἀναφέρομαι σκόπιμα στὶς κλασικὲς σπουδὲς καὶ ὄχι στὴν ἀρχαιολογία λόγω τοῦ ὅτι στὰ σπλάγχνα τῶν κλασικῶν σπουδῶν καὶ σὰν συστατικό τους μέρος δημιουργήθηκε ἡ ἀρχαιολογία, παρ' ὅλο ποὺ ἐν τῷ μεταξὺ ἡ ἀρχαιολογία ἰσχυροποιήθηκε, διευρύνθηκε καὶ σὲ σχέση μὲ τὴν ἐπιστήμη ἀπὸ τὴν ὁποίαν προῆλθε ἀνεξαρτητοποιήθηκε. Ὁ ἀρχόμενος δέκατος ἕνατος αἰῶνας προσέδωσε στὴν ἐπιστημονικὴ ἀπασχόληση μὲ τὴν ἑλληνορωμαϊκὴ ἀρχαιότητα βάσεις καὶ κατεύθυνση. Γερμανοὶ λόγιοι συμμετεῖχαν σ' αὐτὴν τὴν διαμορφωτικὴ διαδικασία. Ἀκολουθώντας μιὰ παρότρυνση τοῦ Γκαῖτε διετύπωσε τὸ 1807 ὁ τότε καθηγητὴς Φρειδερίκος Αὔγουστος Βὸλφ (Wolf) στὴν Χάλλη «ἔννοια, σκοπὸ καὶ ἀξία» τῶν κλασικῶν σπουδῶν, δηλαδὴ

---

* Κείμενο ὁμιλίας ποὺ δόθηκε στὴν αἴθουσα Καββαδία γιὰ τοὺς φοιτητὲς τοῦ Ἱστορικοῦ-Ἀρχαιολογικοῦ Τμήματος (15.12.1980).

διετύπωσε ένα πρόγραμμα στὸ ὁποῖο ὁ νεώτερος βερολινέζος συνάδελφος τοῦ Βόλφ, Αὔγουστος Μπὲκ (Boeckh) ἔδωσε μορφὴ μὲ τὰ μαθήματα, ποὺ παρέδιδε καὶ ποὺ εἶχαν εὐρεία ἐπίδραση.

Ταυτόχρονα δημιουργήθηκε μὲ τὸ κλασικὸ γυμνάσιο ὁ τύπος τοῦ σχολείου, ὁ ὁποῖος τοποθετοῦσε τὴν κληρονομιὰ τῆς ἀρχαιότητας σὰν βάση τῆς γενικῆς μόρφωσης. Ὁ νεο-ουμανισμὸς ἐκεῖνος ἀποτέλεσε τὴν παιδαγωγικὴ συμπλήρωση τῆς κλασικῆς ἐποχῆς τῆς Βαϊμάρης. Κατ' αὐτὸν τὸν τρόπο χρησιμοποιήθηκε ἡ ἀρχαιότητα σὰν ὄχημα τῆς ἀστικῆς τάξης γιὰ νὰ μεταφέρη τὴν εἰκόνα τοῦ ἀνθρώπου, ὅπως αὐτὴ τὴν χρειάζονταν γιὰ τὴν αὐτοαναγνώρισή της.

Οἱ προσπάθειες τοῦ Βόλφ, τοῦ Μπὲκ καὶ αὐτῶν ποὺ τάχθηκαν στὸ πλευρό τους ὁδήγησαν σὲ δυὸ σημαντικὲς διαπιστώσεις, τῶν ὁποίων τὴν ὀρθότητα ἐπιβεβαίωσε ἡ ἴδια ἡ ζωή. Διαχώρισαν κατ' ἀρχὴν τὴν ἑλληνο-ρωμαϊκὴ ἀπὸ ἄλλους κλάδους τῆς διερεύνησης τῆς ἀρχαιότητας, σὰν ἐπιστήμη τῆς κλασικῆς ἀρχαιότητας καὶ αἰτιολόγησαν αὐτὸν τὸν διαχωρισμὸ ἱστορικὰ καὶ πολιτικὰ μὲ τὴν ἐξαιρετικὴ σημασία, ποὺ ἀπέκτησε ἡ ἀρχαιότητα γιὰ τοὺς λαοὺς τῆς Εὐρώπης ὡς τὴν σύγχρονη ἐποχή. Μέσα στὰ ὅρια τῆς περιοχῆς τῆς ἀρχαιότητας, τὰ ὁποῖα ἀπόμειναν μετὰ ἀπὸ ἕναν τέτοιο διαχωρισμὸ δὲν θὰ ἔπρεπε φυσικὰ νὰ ὑπάρχουν πλέον διαφορὲς στὸ ἀντικείμενο τῆς ἔρευνας. Ἀντίθετα, θὰ ἔπρεπε κατὰ τὸν Βόλφ, νὰ ἐξελιχθῆ ἡ ἐπιστήμη τῆς ἀρχαιότητας σ' ἕνα σύνολο ὅλων τῶν γνώσεων καὶ πληροφοριῶν «οἱ ὁποῖες μᾶς ἀποκαλύπτουν τὶς πράξεις καὶ τὶς τύχες, τὴν πολιτική, μορφωτικὴ καὶ οἰκιακὴ κατάσταση τῶν Ἑλλήνων καὶ τῶν Ρωμαίων, τὸν πολιτισμό τους, τὶς γλῶσσες τους, τὶς τέχνες κ' ἐπιστῆμες, τὰ ἔθιμα, τὶς θρησκεῖες, τοὺς ἐθνικοὺς χαρακτῆρες καὶ τοὺς τρόπους τῆς σκέψης τους». Ἕνα τόσο πλατὺ πρόγραμμα ἦταν ὅμως ἀδύνατο νὰ τὸ συλλάβη καὶ ἐκπληρώση ἕνας λόγιος μονάχος του καὶ ἀπαιτοῦσε τὸν καταμερισμὸ ἐργασίας ἀνάμεσα σ' ἐμπειρογνώμονες καὶ σὲ εἰδικοὺς ἐπιστημονικοὺς τομεῖς. Δημιουργήθηκε λοιπὸν — καὶ αὐτὸ εἶναι τὸ δεύτερο ἀποτέλεσμα ἐκείνων τῶν σκέψεων — μιὰ ἐνιαία ἐπιστήμη τῆς κλασικῆς ἀρχαιότητας, ἡ ὁποία στηρίζεται στοὺς στύλους τῆς ἀρχαίας ἱστορίας, τῆς κλασικῆς ἀρχαιολογίας καὶ τῆς κλασικῆς φιλολογίας, οἱ ὁποῖες ἔχουν μὲν τὴν ἰδιαίτερή τους κατατομὴ καὶ τὴν μέθοδό τους, ὅμως ἐνεργοῦν μόνο σὰν σύνολο αὐτῆς τῆς τριάδας. Δὲν ὑπάρχει ἀντίρρηση, ὅτι ἀνάμεσα στοὺς τρεῖς κλάδους, ποὺ ἀναφέρθηκαν, κατὰ τὴν ἐποχὴ τοῦ νεο-ουμανισμοῦ καὶ κατοπινά, κατεῖχε ἡ κλασικὴ φιλολογία τὴν μεγαλύτερη βαρύτητα καὶ συχνὰ ὀνομάζονταν ἡ ἐπιστήμη τῆς ἀρχαιότητας ἁπλῶς φιλολογία. Καὶ πράγματι ἀκόμη ὡς σήμερα προσδίνεται στὴν φιλολογικὴ ἐργασία μιὰ κάποια προτεραιότητα, μιὰ ποὺ αὐτὴ ἐπεξεργάζεται γιὰ τὸν ἱστορικὸ τῆς ἀρχαιότητας καὶ σὲ μεγάλη ἔκταση ἀκόμα γιὰ τὸν κλασικὸ ἀρχαιολόγο τὰ κείμενα τῶν πηγῶν τὰ λογοτεχνικὰ καθὼς καὶ τοὺς παπύρους καὶ ἐπιγραφές. Ταυτόχρονα ὅμως σημείωσε ἡ ἀρχαιολογία ἀπὸ τὶς ἀρχὲς τοῦ δεκάτου ἐνάτου αἰώνα μιὰν ἄνοδο, τὴν ὁποία οἱ σύγχρονοι ἄνθρωποι δὲν τὴν

πρόσμεναν. Εὐρύνθηκε σημαντικὰ τὸ πεδίο ἐργασίας της καὶ οἱ μέθοδές της ἐπεκτάθηκαν σὲ τομεῖς ποὺ βρίσκονται πέρα ἀπὸ τὶς κλασικὲς σπουδές, καὶ ἀπὸ τὶς ὁποῖες πάλιν τὸ ἑλληνο-ρωμαϊκό τους κομμάτι πῆρε ὤθηση. Θεωρεῖται, σὰν προσφορὰ τοῦ Γιόχαν Ἰωακεὶμ Βίνκελμαν (Winckelmann) τὸ γεγονὸς ὅτι αὐτὸς ξεπέρασε τὴν νοοτροπία, ἡ ὁποία περιορίζεται ἁπλῶς στὴν συλλογὴ καὶ τὴν ταξινόμηση ἀρχαιοτήτων, ὅτι δίδασκε ἱστορία τῆς τέχνης σὲ συνδυασμὸ μὲ τὴν γενικὴ ἱστορία, ὅτι ἀναγνώρισε τὴν σημασία τῆς ἀρχαίας τέχνης γιὰ τὴν ἐποχή του καὶ ὄχι, ὅπως ὁ ἴδιος πίστευε, γιὰ ὅλες τὶς ἐποχές.

Ἀντίθετα, ἦταν ἡ γνώση του περὶ μνημείων, σὲ σύγκριση μὲ τὴν σημερινὴ γνώση ἀλλὰ καὶ μὲ τὸ τότε ἐπίπεδο, ἀρκετὰ περιορισμένη. Ἂς προστεθῇ ὅμως, ὅτι κατὰ τὸν δέκατο ἕνατο αἰώνα αὐξήθηκε γρήγορα ὁ ἀριθμὸς αὐτῶν τῶν μνημείων, *πρῶτον* λόγῳ τῆς ἀπελευθέρωσης τῆς Ἑλλάδας καὶ τῶν ἄλλων τῆς νοτιοανατολικῆς Εὐρώπης, τοῦ ἀνοίγματος τοῦ ὑπόλοιπου ὀθωμανικοῦ ἐδάφους στοὺς ταξειδεύοντες ἐρευνητές, *δεύτερον* λόγῳ τῶν προγραμματισμένων ἀνασκαφῶν, ποὺ σὲ αὐξάνουσα κλίμακα διεξήχθηκαν σὲ ὅλον τὸν ἀρχαιολογικὸ χῶρο, καὶ *τρίτον* λόγῳ τῆς ὀργανωμένης ἀρχαιολογικῆς ἐργασίας ἐπὶ κρατικοῦ καὶ διακρατικοῦ ἐπιπέδου. Εἶναι κατανοητὸ ὅτι ἡ ἵδρυση ἐθνικῶν κρατῶν στὴν βαλκανικὴ χερσόνησο ἐμψύχωσε ἀρκετὰ τὴν ἀρχαιολογία καὶ μάλιστα τὴν μετέβαλε κυριολεκτικὰ σὲ ἐθνικὴ ἐπιστήμη. Ἀκόμη ὅμως καὶ στὴν βόρεια καὶ δυτικὴ Εὐρώπη καθὼς καὶ στὴν Ρωσσία δόθηκε στὶς ἀρχαιότητες τῆς ἑκάστοτε πατρίδας ἰδιαίτερη προσοχή. Ὁ κλάδος αὐτὸς τῶν εὑρημάτων τοῦ ἐδάφους ὁδήγησε σύντομα χωρικὰ καὶ χρονικὰ σὲ περιοχὲς ποὺ ξεπερνοῦσαν τὴν προσοχὴ τῶν κλασικῶν σπουδῶν. Ἡ προϊστορικὴ ἀρχαιολογία δημιουργήθηκε μὲ ἀφετηρία τὴν ἄποψη ὅτι μόνο ὅ,τι βασίζεται πάνω σὲ γραπτὲς πηγὲς μπορεῖ νὰ ἀναγνωρισθῇ σὰν ἱστορία.

Ἄλλοι ἀρχαιολογικοὶ κλάδοι δημιουργήθηκαν γιὰ μακρυνοὺς χώρους τῶν μετα-ἀρχαϊκῶν περιόδων: ἡ αἰγυπτιακὴ καὶ ἡ ἀρχαιολογία τῆς ἀνατολῆς, ἡ ἑβραϊκὴ ἢ βιβλική, ἡ χριστιανική, ἡ βυζαντινὴ ἀρχαιολογία κλπ. Τὴν δημιουργία τους τὴν χρωστοῦσαν στὴν συστηματικὴ ἀνασκαφή, ἔτσι ὅπως τὴν γνώρισε ἤδη ὁ Βίνκελμαν στὰ πρῶτα της στάδια στὸ Ἡρακλεῖον (Herculaneum) καὶ ὅπως ἀναπτύχθηκε στὸν δέκατο ἕνατο αἰώνα μέσα ἀπ' τὴν ἄμιλλα τῶν ἐθνῶν σε ὁλόκληρο τὸν χῶρο τοῦ ἀρχαίου κόσμου καὶ μὲ βελτιωμένα τεχνικὰ μέσα. Πολὺ σύντομα ἔγινε φανερὸ ὅτι αὐτὴ ἡ δραστηριότητα ἀπαιτοῦσε μιὰ ὑλικὴ ἐξασφάλιση, ἕναν συντονισμό, τὴν ἀνταλλαγὴ πείρας καὶ μιὰ τακτικὴ δημοσιότητα. Παράλληλα μὲ τὶς συλλογὲς μουσείων, ποὺ ἀνῆκαν στὴν ἰδιοκτησία ἡγεμόνων, ἱδρύθηκαν ἀρχαιολογικὰ ἱνστιτοῦτα καὶ ἀρχαιολογικὲς ἑταιρεῖες σὲ πολλὰ μέρη. Ἡ δημοσιότητα αὐτῶν τῶν ἱδρυμάτων ἀνταποκρίνονταν στὸν δημοκρατισμὸ ἐκείνου τοῦ αἰώνα. Ἡ νεο-ουμανιστικὴ παιδεία ἐξασφάλιζε μιὰ πλατειὰ κοινωνικὴ ἀπήχηση στὶς ἀρχαιολογικὲς μελέτες καὶ στ' ἀρχαιολογικὰ ἀποτελέσματα καθὼς καὶ σ' αὐτὰ τῆς ἐπιστήμης τῆς ἀρχαιότητας.

Μπροστὰ σ' αὐτὸ τὸ ἐπιστημονικὸ-ἱστορικὸ φόντο ἔζησε κ' ἔδρασε ὁ Σλίμαν. Γεννήθηκε στὶς 6 'Ιανουαρίου 1822 στὸ Νοϊμπούκω (Neubukow) κοντὰ στὴν πόλη Βίσμαρ (Wismar) καὶ ἦταν τὸ πέμπτο παιδὶ τοῦ ἱερέα 'Ερνέστου Σλίμαν. Τὰ παιδικά του χρόνια τὰ ἔζησε στὸ χωριὸ τοῦ Μεκλεμβούργου 'Ανκερσχάγκεν (Ankershagen). 'Ο πατέρας του, ὁ ὁποῖος ἀργότερα ξέπεσε πολύ, κατεῖχε μιὰ καλὴ γενικὴ μόρφωση καὶ ἐνδιαφέρονταν μὲ πάθος γιὰ τὴν ἱστορία τῆς ἀρχαιότητας — πράμα ποὺ τὸ κληρονόμησε ὁ γιός του. Εἶναι μὲν πιθανὸ οἱ νεανικὲς ἀναμνήσεις νὰ προσέδωσαν κάποια αἴγλη ἐκ τῶν ὑστέρων σ' αὐτὴ τὴν παιδικὴ ἐποχή, εἶναι ὅμως καὶ γεγονὸς ὅτι ὁ πατέρας του δώρησε τὰ Χριστούγεννα τοῦ 1829 στὸ μόλις ὀχτάχρονο ἀγόρι τὴν «Παγκόσμια ἱστορία γιὰ παιδιὰ» τοῦ Γεωργίου Λουδοβίκου Γιέρρερ (Jerrer) στὴν ὁποία ἀπεικονίζονταν ἡ Τροία μέσα στὶς φλόγες καὶ ἡ ὁποία διήγειρε ποικιλότροπα τὴν φαντασία τοῦ παιδιοῦ.

Τὰ πρῶτα μαθήματα στὰ λατινικὰ τὰ δίδαξε στὸ γιὸ ὁ ἴδιος ὁ πατέρας του καὶ τὰ συνέχισε στὴν ἐνορία τοῦ Καλκχόρστ (Kalkhorst), ἔτσι ὥστε ὁ γιὸς Σλίμαν, ὅπως ἀφηγεῖται ὁ ἴδιος, μπόρεσε τὰ Χριστούγεννα τοῦ 1832 νὰ παρουσιάσει στὸν πατέρα του μιὰ ἔκθεση γιὰ τὸν τρωϊκὸ πόλεμο γραμμένη στὰ λατινικά. Τὸ γυμνάσιο τοῦ Νοϊστρέλιτς (Neustrelitz) δέχθηκε ὕστερα ἀπ' αὐτὸ ἀμέσως νὰ μπῆ τὸ παιδὶ στὴν τέταρτη τάξη, πλὴν ὅμως ἡ φτώχεια καὶ δυστυχία τοῦ σπιτικοῦ ἀνάκοψαν μετὰ ἀπὸ λίγους μῆνες τὴν πορεία τῆς νεο-ουμανιστικῆς του μόρφωσης. Γιὰ πρώτη φορὰ ἄκουσε ἑλληνικὰ ὁ Σλίμαν ἀπ' τὸ στόμα τοῦ γιοῦ ἑνὸς παπᾶ, ὁ ὁποῖος εἶχε παρατήσει τὸ γυμνάσιο· τότε ἦταν ὁ Σλίμαν μαθητευόμενος σ' ἕνα μπακάλικο τοῦ Φύρστενμπεργκ (Fürstenberg). 'Ο ἦχος τῶν ὁμηρικῶν ἑξαμέτρων, τῶν ὁποίων τὴν ἔννοια δὲν καταλάβαινε, τοῦ ἔμεινε ἀξέχαστη ἐπὶ δεκαετίες ὁλόκληρες.

'Ο βίος τοῦ Σλίμαν στὶς δεκαετίες 1836 ὡς 1866 ἦταν βίος ἑνὸς ἐμπόρου, τέτοιος ὅπως ἦταν δυνατὸς καὶ κατανοητὸς μόνο γιὰ τὴν ἐποχὴ τοῦ προ-μονοπωλιακοῦ καπιταλισμοῦ, τοῦ ἐλεύθερου ἀνταγωνισμοῦ. Χάρις στὴν ἐπίμονη καρτερικότητά του, χάρις στὶς ἐμπορικές του ἱκανότητες καὶ τὶς γνώσεις, ποὺ διαρκῶς διεύρυνε, χάρις στὸ ἀφάνταστο ταλέντο ἐκμάθησης ξένων γλωσσῶν, ποὺ εἶχε, ἀλλὰ καὶ χάρις σὲ μιὰ κάποια ἔλλειψη τύψεων συνειδήσεως καὶ κερδοσκοπίες ἀμφίβολης ποιότητας, ἐξελίχθηκε ὁ «μπακαλόγατος» τοῦ Φύρστενμπεργκ σὲ ἰδιοκτήτη ἑνὸς μεγάλου ἐμπορικοῦ οἴκου μὲ διεθνεῖς σχέσεις καὶ σὲ κάτοχο μιᾶς περιουσίας ἑκατομμυρίων, ποὺ ἦταν ἐξασφαλισμένα τοποθετημένη σὲ ἀξίες στὴν Εὐρώπη καὶ στὴν 'Αμερική.

Μπορεῖ ν' ἀμφιβάλλη κανεὶς ἂν ὁ ἰσχυρισμὸς τοῦ Σλίμαν εἶναι σωστός, ὅτι ὅλες του οἱ προσπάθειες νὰ κερδίση χρήματα ἀποσκοποῦσαν ἀποκλειστικῶς στὴν ἀπόκτηση τῶν μέσων γιὰ τὴν ἀνασκαφὴ τῆς Τροίας. Εἶναι ὅμως γεγονὸς ὅτι ἤδη τὸ 1856, μόλις δηλαδὴ τοῦ τὸ ἐπέτρεψε ἡ ἐμπορική του δραστηριότητα στὸ Πέτερσμπούργκ, ἄρχισε νὰ μελετάη ἀρχαῖες γλῶσσες καὶ λογοτεχνία.

Ἄρχισε νὰ μαθαίνῃ ἑλληνικὰ μὲ τὴν βοήθεια δύο Ἑλλήνων ὑποτρόφων τῆς ἱερατικῆς ἀκαδημίας τοῦ Πέτερσμπουργκ καὶ τὸ καταπληκτικὸ εἶναι ὅτι ἄρχισε μὲ τὰ νεοελληνικά. Ξεκινώντας ἀπὸ αὐτὴν τὴν ἀφετηρία ἀπόκτησε μέσα σὲ τρεῖς μῆνες τόσες γνώσεις στὰ ἀρχαῖα ἑλληνικά, ὥστε νὰ μπορῇ νὰ ἀσχολεῖται ἀποδοτικὰ μὲ ἀρχαίους συγγραφεῖς.

Στὸ διάστημα δυὸ χρόνων διάβασε τοὺς σημαντικώτερους Ἕλληνες κλασικοὺς ναὶ μὲν κάπως ἐπιφανειακά, ὅμως τὸν Ὅμηρο, ποὺ τὸν ἐνδιάφερε ἰδιαίτερα τὸν διάβασε ἐπανειλημμένα. Ἐπίσης καὶ τὰ λατινικὰ τὰ ξανάρχισε ὕστερα ἀπὸ 25 χρόνια καὶ πρέπει νὰ τὸν πιστέψουμε ὅτι ὕστερα ἀπὸ μιὰ τέτοια ἐντατικὴ ἐκμάθηση τῆς ἑλληνικῆς γλώσσας, τὰ λατινικὰ τοῦ φάνηκαν εὔκολα. Ἐν πάσῃ περιπτώσει θεωροῦσε ὁ Σλίμαν τὶς κλασικὲς σπουδὲς σὰν μιὰ ὀργανικὴ ἑνότητα: ἀπασχόληση μὲ τὴν κλασικὴ ἀρχαιολογία πρὸς ἀπόκτησιν ἱστορικῶν γνώσεων, χωρὶς ἕνα φιλολογικὸ βάθρο, ἦταν γι' αὐτὸν κάτι τὸ παράλογο. Τὸ 1864 ἄρχισε ὁ Σλίμαν νὰ διαλύῃ τὶς ἐπιχειρήσεις του, ἔκανε ἕνα μακρυνὸ ταξίδι στὸν κόσμο κ' ἐγκαταστάθηκε τὸ 1866 στὸ Παρίσι μὲ σκοπὸ νὰ βαθύνῃ τὶς αὐτοδίδακτες γνώσεις του, μὲ ἐκτεταμένες μελέτες, τὶς ὁποῖες ἀναγκάστηκε, στὸ παρελθόν, γιὰ ἐπιχειρηματικοὺς ἢ γι' ἄλλους λόγους, νὰ τὶς διακόψῃ ἐπανειλημμένα, καὶ ἀκόμη περισσότερο. Ὁ μεγάλος αὐτὸς ἐρασιτέχνης ἔδινε μεγάλη σημασία ν' ἀποφοιτήσῃ αὐτὲς τὶς σπουδὲς μὲ ὅλους τοὺς τύπους. Τὸ βιβλίο του «Ithaka, der Peloponnes und Troja» («Ἰθάκη, Πελοπόννησος καὶ Τροία»), τὸ ὁποῖο ἔφερε τὸν ὑπότιτλο «Archäologische Forschungen» «Ἀρχαιολογικὲς ἔρευνες» καὶ στὸ ὁποῖο ὡς ἕνα βαθμὸ διατύπωνε τὸ ἐπιστημονικό του πρόγραμμα, τὸ ὑπέβαλε στὰ 1869 στὴ φιλοσοφικὴ σχολὴ τοῦ πανεπιστημίου τοῦ Ρόστοκ (Rostock) ὅπου βρίσκεται ἡ ἰδιαίτερη του πατρίδα, ὡς διατριβὴ μὲ ἀποτέλεσμα νὰ τοῦ χορηγηθῇ ἐν ἀπουσία του ὁ τίτλος τοῦ Διδάχτορος τῆς Φιλοσοφίας.

Εἶναι τιμητικὸ γιὰ τὰ μέλη τῆς συγκλήτου τῆς σχολῆς τὸ ὅτι παρὰ τὶς ἀτέλειες, ποὺ παρουσίαζε τὸ ἔργο καὶ οἱ ἐπεξεργασίες στὴν ἑλληνικὴ καὶ στὴν λατινικὴ γλώσσα — ἀναγνώρισαν τὶς ἐπιδόσεις του — μιά, ποὺ μάλιστα ἀφοροῦσαν τοπογραφικὰ καὶ ἐθνογραφικὰ τὸ νησὶ τοῦ Ὀδυσσέα Ἰθάκη — καὶ διέκριναν τὸν μεγαλοφυῆ σπινθήρα, ποὺ ἔμπνευσε τὸ βιβλίο. Εἶναι εἰρωνεία τῆς τύχης ὅτι τὸ λιγώτερο πειστικὸ μέρος τοῦ βιβλίου ἦταν αὐτό, ποὺ ἀφοροῦσε τὴν Τροία. Στὰ γραφτά του, ποὺ προῆλθαν ἀπὸ τὰ ταξιδιωτικά του ἡμερολόγια, ἐκθέτει ποιές τοποθεσίες καὶ μὲ ποιά μέθοδο σκόπευε νὰ ἐρευνήσῃ. Τὸ ὁμηρικὸ κείμενο, στὸ ὁποῖο πίστευε ὅπως πιστεύει ἕνας ὀρθόδοξος Λουθηρανὸς στὴν πεφωτισμένη Βίβλο, ἦταν ὁ ὁδηγός του πρὸς τοὺς τάφους ποὺ ξεκίνησε ν' ἀνακαλύψῃ μὲ σκοπὸ νὰ ἀποδείξῃ τὴν ἱστορικὴ ὀρθότητα ἐκείνου τοῦ ὁμηρικοῦ κειμένου. Ἡ ἀδιάρρηκτη συνοχὴ τῆς φιλολογίας, τῆς ἀρχαιολογίας καὶ τῆς ἀρχαίας ἱστορίας, τὴν ὁποία διατύπωσαν κατὰ τὸ πρῶτο ἥμισυ τοῦ αἰώνα, συνελήφθηκε ἐνστικτώδικα καὶ ἐφαρμόσθηκε στὴν πράξη ἀπὸ τὸν Σλίμαν κατὰ τὶς

ἀνασκαφές του. Εἶναι πλαστογραφία ὁ ἰσχυρισμὸς τῶν ρωμαντικῶν βιογράφων τοῦ Σλίμαν, ποὺ τὸν σταμπάρει σὰν χρυσοθήρα ἢ ποὺ ἑρμηνεύει τὴν ἀρχαιολογική του δραστηριότητα σὰν αὐτοσκοπό. Εἶναι ἐπίσης μονόπλευρο τὸ νὰ θέλῃ κανεὶς νὰ διαχωρίσῃ τὴν ἱστορικὴ ἀρχαιολογία, ποὺ ἕνα σημαντικὸ κομμάτι της προώθησε ὁ ἴδιος ἀποφασιστικά, ἀπὸ τὴν φιλολογικὴ ἀφετηρία καὶ στόχο αὐτοῦ τοῦ κομματιοῦ, δηλαδὴ ἀπὸ τὰ ὁμηρικὰ ἔπη. Μόνο στὰ πλαίσια μιᾶς πλήρους καὶ ἐνιαίας ἐπιστήμης τῆς κλασικῆς ἀρχαιότητας θεωρεῖται τὸ ἔργο τοῦ Σλίμαν κατανοητὸ καὶ σκόπιμο.

Μετὰ τὴν μόνιμη ἐγκατάστασή του στὴν Ἀθήνα καὶ τὸν γάμο του μὲ τὴν ὑποψήφια διδασκάλισσα Σοφία Ἐγκαστρομένου, ἀφιέρωσε πλέον ὁ Σλίμαν τὴν ζωή του ὁλοκληρωτικὰ στὴν ἐκπλήρωση τοῦ ἐπιστημονικοῦ του καθήκοντος, τὸ ὁποῖο ἀποτελοῦσε τὸ νεανικό του ὄνειρο καὶ ποὺ συνίστονταν στὴν ἀποκάλυψη τῶν μνημείων τῆς ἱστορικῆς ἐποχῆς, ποὺ ἦταν ἀντικείμενο τοῦ ὁμηρικοῦ ἔπους. Ὁ ἐνθουσιασμὸς καὶ ὁ ἡρωϊσμός, ποὺ τὸν κατεῖχε ἦταν ἀπαράμιλλος. Ὅλες οἱ ἐργασίες, ποὺ διεξήγαγε σὲ τουρκικὸ ἔδαφος — ὅσον ἀφοροῦσε τὴν Τροία — ἢ κατὰ τ' ἄλλα σὲ ἑλληνικὸ ἔδαφος, τὶς χρηματοδότησε αὐτὸς ὁ πράγματι βασιλικὸς ἔμπορος ἀπὸ τὴν ἰδιωτική του περιουσία. Ἰδιαίτερα ὅσον ἀφορᾶ τὴν κατανάλωση τῶν φυσικῶν του δυνάμεων σὲ μιὰν ἐποχὴ κατὰ τὴν ὁποία εἶχε πιὰ ξεπεράσει τὰ χρόνια τοῦ μεσήλικα ἀξίζει νὰ τονισθῇ περισσότερο. Ἐπιπρόσθετα πρέπει ν' ἀναφερθοῦν οἱ ἀγῶνες του, ποὺ προκαλοῦσαν πικρία καὶ φθορὰ σ' αὐτὸν τὸν ἐρασιτέχνη, ποὺ προσπαθοῦσε νὰ κατακτήσῃ νέο ἔδαφος, μὲ νέες μέθοδες, ἀγῶνες ἐνάντια σὲ πνευματικὴ ἀδράνεια, ὑπεροψία καὶ αὐθάδεια, τοὺς ὁποίους φυσικὰ καὶ ὁ ἴδιος συχνὰ προκαλοῦσε λόγω τοῦ τεμπεραμέντου, ποὺ τὸν διέκρινε.

Γεννιέται σ' αὐτὸ τὸ σημεῖο τὸ ἐρώτημα: σὲ τί συνίσταται τὸ ἔργο του καὶ τί ἀποτελέσματα παρουσίασε ὁ Σλίμαν;

Στὴν προσπάθειά του νὰ ἐπαναφέρῃ τὸν κόσμο, ποὺ ὕμνησαν τὰ ὁμηρικὰ ἔπη ἀπ' τὸ βασίλειο τῶν μύθων στὴν ἱστορικὴ πραγματικότητα ἐργάσθηκε ὁ Σλίμαν συστηματικώτατα. Ὕστερα ἀπὸ τὶς προκαταρκτικές του ἔρευνες, ποὺ δημοσιεύθηκαν τὸ 1869 καὶ ποὺ χρησιμοποιήθηκαν σὰν βάση γιὰ τὴν διατριβή του στὸ Ρόστοκ, στράφηκε πρὸς τὴν Τροία, τὴν ὁποία, σὲ ἀντίθεση μὲ τὴν τότε ἐπικρατοῦσα ἀντίληψη καὶ ἀκολουθώντας τὴν ἑρμηνεία τῶν τοπογραφικῶν στοιχείων τοῦ Ὁμήρου, ἔψαχνε νὰ τὴν βρῇ ὄχι στὴν κοιλάδα τοῦ ποταμοῦ Σκαμάνδρου πάνω ἀπὸ τὸ χωριὸ Μπουναμπαρσί, ἀλλὰ ἐπάνω στὸ λόφο τοῦ Χισαρλίκ. Οἱ ἀνασκαφές του ἐπιβεβαίωσαν πλήρως αὐτὴ τὴν προσδοκία του καὶ ὁδήγησαν τὸ 1873 στὴν πράγματι καταπληκτικὴ ἀνακάλυψη τῶν χρυσῶν εὑρημάτων, τὰ ὁποῖα πίστευε ὁ ἀνακαλύψας, λάτρης τοῦ Ὁμήρου, ὅτι ἀνήκουν στοὺς θησαυροὺς τοῦ βασιλέως Πριάμου. Καὶ κατοπινὰ ἐπανῆλθε συχνὰ στὴν Τροία. Τὶς τελευταῖες του ἀνασκαφὲς στὴν βασιλικὴ αὐτὴ πόλη στὸν Ἑλλήσποντο τὶς ἔκανε ἀπ' τὸν Μάρτη ὡς τὸν Αὔγουστο τοῦ 1890. Πλὴν ὅμως ὁ

ὁμηρικὸς κόσμος δὲν περιορίζονταν στὴν Τροία. Γι' αὐτὸ καὶ ἔστρεψε τὴν προσοχή του τὸ 1874 καὶ τὸ 1876 πρὸς τὶς «χρυσὲς» Μυκῆνες, ὅπως τὶς ὀνόμαζαν ἤδη οἱ ἀρχαῖοι, στὴν πρωτεύουσα τοῦ βασιλιᾶ Ἀγαμέμνονα. Κι' αὐτή του ἡ ἐπιχείρηση ἔφερε στὸ φῶς στολίδια, ὅπλα, χρυσὰ καὶ ἀργυρὰ δοχεῖα σὲ τέτοια ποσότητα καὶ ποιότητα, ποὺ θελληματικὰ ἢ ἄθελα στερέωσαν τὴν φήμη τοῦ Σλίμαν σὰν χρυσοθήρα. Τὸ 1878 ξαναπῆγε ὁ Σλίμαν στὸ νησὶ τοῦ Ὀδυσσέα Ἰθάκη, τὸ 1880/81 καὶ τὸ 1886 ἐργάσθηκε στὸν Ὀρχομενὸ Βοιωτίας, τὴν πρωτεύουσα τῶν Μινύων, ποὺ ὀνομάζονταν ἀπὸ τὸν Ὅμηρο σὰν ἐπίσης χρυσὴ πόλη, τὸ 1884/85 ἀπεκάλυψε τὸ παλάτι τῆς Τιρύνθου μὲ τὰ κυκλώπεια τείχη του, πράμα ποὺ ἄνοιξε τὸν ὁρίζοντα πρὸς ἕνα ἀκόμη ἀρχαιότερο παρελθὸν καὶ ταυτόχρονα παρουσίασε τὰ ἑλληνικὰ φαινόμενα κάτω ἀπὸ ἕνα πρίσμα κοσμοιστορικῆς εὐρύτητας. Τὴν ἱστορία τῆς ἀρχαίας Κρήτης, τοῦ νησιοῦ τοῦ Μίνωα, δὲν τοῦ δόθηκε ἡ δυνατότητα νὰ τὴν ἐρευνήση λόγω τοῦ ὅτι οἱ κάτοικοί του, ποὺ ἔβλεπαν νὰ πλησιάζη ἡ ἀπελευθέρωσή τους ἀπὸ τὴν τούρκικη κυριαρχία, προτιμοῦσαν γιὰ τὴν ὥρα νὰ προστατεύωνται τὰ ἐρείπια τῆς ἀρχαιότητας ὄντας θαμμένα μέσα στὴ γῆ.

Εἶναι προτιμητέο τὸ ὅτι σὲ διάκριση ἀπὸ ἄλλους παλαιότερους καὶ νεώτερους ἀνασκαφεῖς ὁ Σλίμαν δημοσίευε τὰ ἐπιτευχθέντα ἀποτελέσματα ταχύτατα, κατ' ἀρχὴν μὲ ἀνακοινώσεις στὸν τύπο καὶ μετὰ μέσω ἐπιστημονικῶν βιβλίων ποὺ κατὰ κανόνα ἐξέδιδε ταυτόχρονα σὲ γερμανικές, ἀγγλικές, γαλλικὲς καὶ ἀμερικανικὲς ἐκδόσεις. Παρακολουθώντας αὐτὰ τὰ βιβλία γίνεται καταφανές, ὅτι ὁ ἐνθουσιαστὴς Σλίμαν μεταβάλλεται βαθμιαῖα σὲ λόγιο, ὁ ὁποῖος ἀξιοποιοῦσε γόνιμα τὶς ὑποδείξεις, ποὺ τοῦ ἔκαναν οἱ συνεργάτες καὶ φίλοι του μὲ τὸν Ροδόλφ Βίρχωφ(Virchow) καὶ τὸν Γουλιέλμο Ντέρπφελντ (Dörpfeld) ἐπικεφαλῆς καὶ κατόπιν ὁ Μὰξ Μύλλερ (Müller) καὶ Ἄρτσιμπαλντ Ἑρρῖκος Σέϊς (Sayce) στὴν Ὀξφόρδη καθὼς καὶ ὁ Ριχάρδος Σένε (Schöne) στὸ Βερολῖνο. Κατ' ἀρχὴν εἶχαν τὰ πρῶτα του ἔργα χαρακτήρα ἡμερολογίων καὶ μὴ ὁλοκληρωμένων σημειώσεων, κατόπιν ὅμως συστηματοποιοῦνταν οἱ δημοσιεύσεις του διατηρώντας τὴν ἰδιότητα τοῦ εὐανάγνωστου κ' ἐφόσον αὐτὸ ἐπιτρέπονταν, τοῦ ἐκλαϊκευμένου. Ἂν καὶ στὴν ἐποχὴ τοῦ Σλίμαν ἦταν ἄγνωστη ἡ σκέψη πρὸς ἐκλαΐκευση τῆς ἐπιστήμης, ἐν τούτοις γνώριζε πολὺ καλὰ ὁ πεπειραμένος ἔμπορος πόσο μεγάλη σημασία εἶχε ἡ δημοσιότητα στὸ πεδίο τῆς ἐπιστήμης.

Αὐτή του τὴν ἐπιστήμη, τὴν ἐπιστήμη τῆς ἑλληνο-ρωμαϊκῆς ἀρχαιότητας, τὴν πλούτισε μὲ τὸν πιὸ σημαντικὸ τρόπο. Σὲ μιὰ ἐποχή, ποὺ οἱ φιλόλογοι, ἀπὸ τὸν Φρειδερίκο Αὔγουστο Βὸλφ καὶ μετά, ἔθεταν ἐπανειλημμένα τὸ «ὁμηρικὸ ζήτημα» μόνο ἐπάνω στὴ βάση λογοτεχνικο-ιστορικῶν κριτηρίων καὶ προσπαθοῦσαν κυριολεχτικὰ νὰ τὸ ἀναλύσουν καὶ νὰ τὸ λύσουν, πῆρε ὁ Σλίμαν στὰ σοβαρὰ τὶς μαρτυρίες, ποὺ περιεῖχαν τὰ ἔπη ἀτόφια, τὰ μετέτρεψε σὲ ἄμεσες ἱστορικὲς πηγὲς καὶ ἀνακάλυψε κάτω ἀπὸ τὶς ὁδηγίες τους, μὲ τὰ μέσα τῆς

ἀρχαιολογίας τοῦ ἀνοικτοῦ πεδίου, «ἕναν νέο κόσμο» (ὅπως διετύπωσε ὁ ἴδιος) τῆς ἱστορίας τῆς ἀρχαιότητας. Γιὰ τὸν Σλίμαν, ὁ ὁποῖος παραδέχονταν τὶς ἱστορικὲς ἔννοιες τῆς ἐποχῆς του, θεωροῦνταν ὁ κόσμος τῶν Μυκηνῶν καὶ τῆς Τροίας σὰν κόσμος προϊστορικός. Χάρις σὲ ἐπόμενες ἔρευνες, ποὺ ἀκολούθησαν τὸν δρόμο ποὺ ἄνοιξε ὁ Σλίμαν, μᾶς εἶναι γνωστὸ ὅτι ἐκείνη ἡ ἐποχὴ χαρακτηρίζεται σὰν ἱστορία τῶν πρώτων χρόνων τῆς Ἑλλάδας καὶ εἶναι συστατικὸ κομμάτι τῆς ἀρχαίας ἱστορίας. Ἡ δράση ὅμως τοῦ Σλίμαν δὲν μετέβαλε μονάχα χρονικὰ τὴν εἰκόνα τῆς ἀρχαιότητας, ἀλλὰ παραμέρισε ταυτόχρονα τοὺς κλασικιστικοὺς περιορισμούς, ποὺ πιθανὸ νὰ ὑπῆρχαν ἀκόμη. Βέβαια θεωρεῖται ἡ ἑλληνο-ρωμαϊκὴ ἀρχαιότητα, λόγω τῶν ἐπιτευγμάτων της στὸν τομέα τοῦ πολιτισμοῦ, ποὺ διατηρήθηκαν ζωντανὰ μέχρι σήμερα, σὰν μιὰ ἀνώτερη ποιότητα σὲ σύγκριση μὲ παλιότερους ἢ καὶ συγχρόνους της πολιτισμούς. Ἀπὸ τὴν ἄλλη ὅμως πλευρὰ ἀποτέλεσαν αὐτοὶ οἱ πολιτισμοὶ προϋπόθεση καὶ κοιτίδα γιὰ τὴν πραγματοποίηση τῶν ἀναφερθέντων ἐπιτευγμάτων. Ὁ ὁμηρικός του ἐνθουσιασμὸς δὲν ὥθησε ποτὲ τὸν Σλίμαν ὡς τὸ σημεῖο νὰ παύση νὰ ἐξετάζη τὴν ἀρχαιότητα κάτω ἀπὸ μιὰ κοσμοϊστορικὴ σκοπιά. Δὲν εἶναι μικρότερης σημασίας οἱ πρόοδοι, ποὺ εἰσήγαγε ὁ Σλίμαν ἀπὸ μεθοδολογικῆς πλευρᾶς. Ἡ ἀρχαιολογία, ἔτσι ὅπως τὴν εἶχε διαμορφώσει ὁ Βίνκελμαν ἦταν κατ' ἀρχὰς ἀρχαιολογία τῆς τέχνης. Ἄπειρες δυνατότητες ἀνοίχθηκαν στὴν ἱστορικὴ ἀρχαιολογία, ὄχι μόνο μὲ τὶς γραπτὲς πηγὲς — οἱ ὁποῖες ὡς τότε ἦταν παραδεκτὲς μόνο κάτω ἀπ' αὐτὴν τὴν ἔννοια —, ἀλλὰ καὶ τὰ εὑρήματα τῶν ἀνασκαφῶν τὰ ὁποῖα ἄρχισαν νὰ ἔχουν τὴν ἴδια ἀξία ἀποδεικτικῶν μέσων. Ἀπὸ τὴν ἀνασκαφὴ σὲ βάθος, ἡ ὁποία κατ' ἀρχὴν εἶχε πράγματι χαρακτήρα ληστρικῆς μεθόδου ἐκσκαφῆς καὶ συνδέονταν μὲ ἑρμηνεῖες τῶν εὑρημάτων, ποὺ ἔβριθαν φαντασίας, πέρασε ὁ Σλίμαν, ὁ ὁποῖος ἔπαιρνε πολὺ σοβαρὰ τὴν κριτικὴ τῶν εἰδικῶν, στὴν ἀνασκαφὴ στρωμάτων τοῦ ἐδάφους. Αὐτὴ ἡ τελευταία μέθοδος ἄνοιξε τὸ δρόμο στὴν Στρωματογραφία. Τὴν μέθοδο τῆς χρονολόγησης τῶν θρυψάλων ποὺ ἀναπτύχθηκε ἀπὸ παλαιότερους ἐπάνω σὲ μεσο-ευρωπαϊκὸ ὑλικὸ τὴν παραδέχθηκε ἤδη ἀπὸ νωρὶς ὁ Σλίμαν. Αὐτὴ τὸν ὑποκίνησε νὰ κουβαλήση πλούσιο ὑλικὸ συγκριτικό, κάποτε-κάποτε μάλιστα ἀπὸ μεγάλες ἀποστάσεις. Αὐτὴ ἡ διαδικασία τὸν βοήθησε νὰ ξεπεράση τὸν κλασικιστικὸ γραικο-κεντρισμό. Τέλος, ὅπως δείχνουν καθαρὰ τὰ βιβλία του, προσπαθοῦσε ἀκόμη ἀπὸ τὰ πρῶτα χρόνια νὰ συλλάβη τὴν τοποθεσία τῆς ἀνασκαφῆς μέσα στὸ σύνολο τῶν γεωγραφικῶν της σχέσεων. Τοπογραφία, κλίμα, χλωρὶς καὶ πανίς, γεωλογία ἦταν ἀντικείμενα τῆς ἐξέτασης. Ἐπίσης συμπεριλαβαίνονταν ἡ ἀνθρωπολογία καὶ ἡ ἐθνολογία. Ὁ Σλίμαν προηγήθηκε τῆς ἐποχῆς του ἀκόμη καὶ σ' ὅτι ἀφορᾶ τὴν τακτικὴ συνεργασία μὲ τὶς θετικὲς ἐπιστῆμες, χωρὶς τὶς ὁποῖες εἶναι σήμερα ἀκατανόητη ἡ ἀρχαιολογικὴ ἐργασία.

Ὁ Ἑρρῖκος Σλίμαν θεωρεῖται ἀπ' τοὺς Ἕλληνες σὰν Ἕλληνας. Ἀπὸ τὸν γάμο του μὲ τὴν Σοφία Ἐγκαστρομένου, ποὺ στὶς ἀρχαιολογικές του ἐπι-

χειρήσεις τοῦ στάθηκε πάντα ἰδεώδης βοηθὸς καὶ συνεργάτρια, προῆλθαν δυὸ παιδιά, ἡ Ἀνδρομάχη καὶ ὁ Ἀγαμέμνων. Ὁ γιὸς ἔδρασε ὡς διπλωμάτης στὴν ὑπηρεσία τοῦ Ἑλληνικοῦ κράτους. Ἀνεξάρτητα ἀπὸ τὴν στενή του σύνδεση μὲ τὴν χώρα τῆς νοσταλγίας του παρέμεινε ὁ Σλίμαν ταυτόχρονα καὶ στενὰ συνδεδεμένος μὲ τὴν πατρίδα του Γερμανία καὶ μὲ τὸ Μεκλεμβοῦργο. Τὸ τελευταῖο του ταξίδι στὴν Γερμανία πραγματοποιήθηκε γιὰ νὰ ὑποστῆ μιὰ ἐγχείρηση στ' αὐτιά, γιὰ νὰ ἐπισκεφθῆ τὴν συλλογή του τῆς Τροίας, ἡ ὁποία εἶχε μεταφερθῆ στὸ Βερολῖνο, καὶ γιὰ νὰ συζητήση μὲ τὸν Βίρχωφ. Αὐτὸ τὸ ταξίδι ἦταν καὶ τὸ τελευταῖο τῆς ζωῆς του. Στὶς 26 Δεκεμβρίου 1890 κατὰ τὴν ἐπιστροφή του γιὰ τὴν Ἑλλάδα, τὸν βρῆκε στὴ Νεάπολη ὁ θάνατος. Ἡ μεγαλοπρεπὴς κηδεία ποὺ τοῦ ἔγινε στὴν Ἀθήνα ἔδειξε ὅτι ἡ δράση του ἔτυχε τῆς παγκόσμιας ἀναγνώρισης ἔτσι ὅπως τοῦ ἄξιζε. Τὸν χαρακτηρισμὸ τῆς προσωπικότητάς του τὸν συνέλαβε ἀργότερα ὁ Ροδόλφος Βίρχωφ μὲ τὰ λόγια του: «Θέλησε τὸ Μέγα καὶ ἐκπλήρωσε τὸ Μέγα... αὐτὸ ποὺ ἐπέτυχε τὸ κατέκτησε μὲ τὶς δικές του δυνάμεις. Μέσα σὲ ὅλες τὶς διακυμάνσεις παρέμεινε πιστὸς στὸν ἑαυτό του. Μοναδική του φροντίδα ἦταν ἡ γνώση τοῦ ἀνώτερου».

Ἀπὸ τότε πέρασαν ἐνενήντα χρόνια. Ὁ καπιταλισμός, στοῦ ὁποίου τὴν προμονοπωλιακὴ περίοδο συνέπεσαν οἱ ἀφάνταστες ἐπιτυχίες τοῦ Σλίμαν σὰν ἐμπόρου καὶ σὰν κερδοσκόπου, πέρασε, ἀκόμη ὅσο ὁ ἴδιος βρίσκονταν στὴν ζωή, στὸ μονοπωλιακό του στάδιο, ποὺ χαρακτηρίζεται σὰν ἰμπεριαλισμὸς καὶ ἐν τῷ μεταξὺ ξεπέρασε ἀπὸ πολλοῦ ἤδη τὸ ζενίθ του. Ἡ ἐργατικὴ τάξη τῆς ὁποίας τὶς κινητήριες δυνάμεις καὶ τὰ ἔργα ὁ Σλίμαν κατὰ τὸ πρῶτο ἥμισυ τῆς ζωῆς του παρακολουθοῦσε καὶ σημείωνε, ὄχι μονάχα κατέκτησε σὲ ἐκτεταμένες περιοχὲς τῆς γῆς τὴν πολιτικὴ ἡγεσία ἀλλὰ καὶ σὰν προϋπόθεση αὐτοῦ μετέτρεψε τὸ σοσιαλισμὸ ἀπὸ οὐτοπία σὲ ἐπιστήμη. Μέσα σὲ τέτοιες βαθειὲς μεταλλαγὲς ἦταν φυσικὸ οἱ εἰδικὲς ἐπιστῆμες νὰ μὴν μείνουν ἄθικτες.

Ὕστερα ἀπὸ τέτοιες ἀλλαγὲς τῶν συνθηκῶν ἀνάπτυξης καὶ δράσης, γεννιέται δικαιολογημένα τὸ ἐρώτημα ἂν ἐξακολουθοῦν νὰ διατηροῦν τὴν σημασία τους οἱ κλασικὲς σπουδὲς καὶ ἡ κληρονομία τοῦ Σλίμαν. Γιὰ ν' ἀπαντήσουμε στὴν ἐρώτηση θὰ πρέπη νὰ παρακολουθήσουμε σὲ χοντρὲς γραμμὲς τὴν πορεία αὐτῶν τῶν ἐπιστημονικῶν κλάδων μετὰ τὸ τέλος τοῦ περασμένου αἰώνα.

Τὸ πέρασμα τοῦ καπιταλισμοῦ στὸ μονοπωλιακό του στάδιο εἶχε σὰν ἐπίπτωση νὰ διευρυνθῆ ἡ ὁρατότητα πέρα ἀπὸ τὰ ὅρια τῆς Εὐρώπης. Στὸν πολιτικὸ τομέα διαφαίνεται καθαρὰ ἡ μορφὴ τοῦ παγκόσμιου ἰμπεριαλισμοῦ καὶ στὸν οἰκονομικὸ τομέα οἱ διεθνεῖς συγκοινωνίες καὶ τὸ παγκόσμιο ἐμπόριο. Χωρὶς αὐτὲς τὶς προϋποθέσεις θὰ ἦταν ἀκατανόητες οἱ ἐξελίξεις τῶν θετικῶν ἐπιστημῶν, τῆς ἰατρικῆς καὶ τῆς τεχνικῆς. Στὸν φιλοσοφικο-ιδεολογικὸ χῶρο θρυμματίσθηκε ἡ περιορισμένη ἀστικὴ εἰκόνα τοῦ σύμπαντος, στὸν φιλολογικο-ιστορικὸ τομέα ὅμως — ἐπίσης καὶ στὶς κλασικὲς σπουδὲς — ἀποτελέσθηκε σὲ αὐξανόμενη κλίμακα ἕνας ἱστορισμός, ἀπογυμνωμένος ἀπὸ τὰ προοδευτικὰ

στοιχεῖα, τὴν θεωρητικὴ βάση. Ὁ ἱστορισμὸς ἐκεῖνος ἀρνοῦνταν τὴν ἐπίδραση ἀντικειμενικῶν νομοτελειῶν, ἀπολυτοποιοῦσε τὸ «ἅπαξ γινόμενον», τὸ ἀτομικὸ καὶ τὸ μὴ ἐπαναλαμβανόμενο στὴν ἱστορία καὶ θεωροῦσε τὴν ἱστορία μόνο σὰν περιγράφουσα ἐπιστήμη τῆς ὁποίας τὶς ἰδιομορφίες μπορεῖ κανεὶς νὰ τὶς συλλάβη μόνο μέσω ἰδιογραφικῶν τρόπων παράστασης καὶ μὲ ἀτομιστικοποιοῦσες μέθοδες, ποὺ ἐμπεριέχονται σ' αὐτοὺς τοὺς τρόπους. Αὐτὴ ἡ ἀντίληψη ἐπέτρεψε νὰ ξεπηδήση πληθώρα ἀπὸ μεμονωμένους καὶ εἰδικοὺς κλάδους, καὶ παρώτρυνε μὲ ἔμφαση τὴν ἐπὶ μέρους ἔρευνα, ἡ ὁποία διείσδυσε σὲ χώρους μακρυνοὺς καὶ μακρυνότατους. Ταυτόχρονα ὅμως ἀφαίρεσε αὐτὴ ἡ ἀντίληψη ἀπὸ τὶς ἐπιστῆμες μέσα στὶς ὁποῖες διείσδυσε τὴν κοινωνική τους ἐπιρροή. Καὶ ἐνῶ παραδείγματος χάριν κατὰ τὴν ἐποχὴ τῆς ἀνόδου της, ἡ ἀστικὴ τάξη διδάσκονταν ἀπὸ τὶς κλασικὲς μελέτες τὴν κοσμοαντίληψη, τὰ ἰδανικὰ τῆς μόρφωσης καὶ τὴν ἐπιλογὴ πολιτικῶν στόχων, μετατράπηκαν αὐτὲς οἱ μελέτες κάτω ἀπὸ ἀλλαγμένες συνθῆκες ἁπλῶς σὲ κλάδους δίπλα σὲ πολλοὺς ἄλλους κ' ἔγιναν ὑπόθεση ἐμπειρογνωμόνων, μιὰ ποὺ ἡ ἀστικὴ τάξη ἀσχολοῦνταν ἀποκλειστικὰ μὲ τὶς ἐπιχειρήσεις της καὶ ἡ ἐργατικὴ τάξη ἦταν ὁπωσδήποτε ἀποκλεισμένη ἀπὸ τὴν ἀνώτερη μόρφωση.

Μέσα σ' αὐτὸν τὸν στενὰ χαραγμένο ἐσωτερικὸ κύκλο μπόρεσε ἡ ἀρχαιολογία — μόνο μὲ τὴν ἔννοια τοῦ εἰδικοῦ κλάδου — νὰ ἐπεκταθῆ ὅσο ποτὲ ἄλλοτε. Ὄχι μονάχα ἡ ἱστορία τῶν Ἑλλήνων καὶ τῶν Ρωμαίων ἀλλὰ καὶ ἄλλοι πολιτισμοί, στὸ λεγόμενο περιθώριο, τράβηξαν τὴν προσοχή. Αὐτὸς ὁ προσανατολισμὸς βοήθησε ὥστε στὶς μελέτες αὐτὲς νὰ παίρνουν μέρος ἐκτὸς ἀπὸ τοὺς Ἰταλούς, Γάλλους, Ἄγγλους καὶ Γερμανούς, Ρῶσοι καὶ Πολωνοί, Ἕλληνες, Ρουμάνοι καὶ Βούλγαροι, Ἰσπανοί, Πορτογάλοι καὶ ἄλλοι. Ὁ ἀριθμὸς τῶν δημοσιεύσεων αὔξαινε ἀπὸ χρόνο σὲ χρόνο. Τὰ σύνορα τῆς ἑλληνο-ρωμαϊκῆς ἀρχαιότητας ρευστοποιήθηκαν. Ἡ ἐπιστήμη τῆς κλασικῆς ἀρχαιότητας, διείσδυσε γενικὰ σὲ μιὰ πλατειὰ ἐπιστήμη τῆς ἀρχαιότητας χωρὶς ἀκόμη συγκεκριμένο στόχο καὶ ἀποστολή. Οἱ ἐργασίες τοῦ Σλίμαν εἶχαν ἔγκαιρα σημάνει ἀλληλοεξαρτήσεις καὶ ἀξίωναν συγκριτικὲς μέθοδες. Ταυτόχρονα ὅμως μεταθέσανε τὰ χρονικὰ ὅρια πρὸς τὰ μπρὸς καὶ φώτισαν τὶς ἐποχές, ποὺ παρῆλθαν πρὶν ἀπὸ τὶς ἱστορικές, τὶς στηριζόμενες σὲ γραφτὲς πηγές, ἐποχές. Αὐτὰ τὰ καθήκοντα ἦταν πέρα γιὰ πέρα πρόσφατα: ἔτσι ἔχουμε στὴ Μικρὰ Ἀσία τὴν διερεύνηση τῶν Χετταίων στὴν ὁποία ἔδωσε ἀποφασιστικοὺς παλμοὺς ὁ ἀσσυριολόγος Β. Χρόζνυ (Hrozny) μὲ τὶς ἔρευνές του στὸ Μπογκάτζκιοϊ.

Στὴν Κρήτη ἀποκαλύφθηκε ὁ προμυκηναϊκὸς πολιτισμὸς χάρις στὶς ἀνασκαφὲς τοῦ παλατιοῦ τῆς Κνωσσοῦ ἀπὸ τὸν Σὲρ Ἀρθοῦρο Ἔβανς (Evans). Ἀναπτύχθηκε ἡ Ἐτρουσκολογία, βάσει τῆς ὁποίας ἀποκαλύφθηκε ἡ προ-ρωμαϊκὴ ἱστορία καὶ βοήθησε νὰ γίνη κατανοητὴ ἡ ἱστορία τῶν πρώτων ρωμαϊκῶν χρόνων στὴν ἀρχαία Ἰταλία. Πλὴν ὅμως, τὰ ὅρια δὲν μετατέθηκαν μονάχα πρὸς τὰ πάνω ἀλλὰ καὶ πρὸς τὰ κάτω. Ὁ Ἑλληνισμός, ἡ ἐποχὴ κατὰ τὴν ὁποία

διαμόρφωσε ὁ ἑλληνικὸς πολιτισμὸς πολυεθνικὰ κράτη μετὰ τὸν θάνατο τοῦ Μεγάλου Ἀλεξάνδρου, κατέχει μιὰν ἰδιαίτερη θέση. Ἡ μεταγενέστερη ἀρχαιότητα, ἡ ἐποχὴ μετὰ τὴν διάλυση τοῦ ρωμαϊκοῦ κράτους, ἐπέσυρε τὴν προσοχὴ ὑπὸ τὸ πρίσμα τῆς ἱστορίας τῆς τέχνης, καὶ τῆς ἱστορίας, τῆς θρησκευτικῆς ἱστορίας καὶ τῆς λογοτεχνίας. Ἐξερχόμενη ἀπὸ τὰ πλαίσια τῆς κλασικῆς ἀρχαιότητας δημιουργήθηκε ἡ βυζαντινιστικὴ καὶ ἡ μεσο-λατινικὴ φιλολογία, οἱ ὁποῖες μετέφεραν τὶς δοκιμασμένες μέθοδες στὴν ἔρευνα μεσαιωνικῶν ἀντικειμένων. Νέες πηγὲς ποὺ ἀνακαλύφθηκαν, ὅπως εἶναι οἱ πάπυροι καὶ τὰ ὄστρακα δημιούργησαν εἰδικοὺς κλάδους, ἄλλοι δὲ ὅπως εἶναι ἡ ἐπιγραφική, ἡ νομισματική, ἡ ἔρευνα τῶν χειρογράφων βελτίωσαν τὶς μέθοδές τους. Σ' ὅλους τοὺς τομεῖς ἄρχισαν νὰ σχηματίζωνται τεράστιες συλλογὲς ὑλικῶν, χωρὶς ν' ἀσχολῆται κανεὶς μὲ τὸ ζήτημα πότε καὶ ποιός θὰ περατώση αὐτὸ τὸ ἔργο. Ἡ δράση τοῦ Σλίμαν ἀποτέλεσε ἀποφασιστικὴ παρότρυνση γιὰ τὴν χαραυγὴ τῆς ἐποχῆς τῶν μεγάλων ἀνασκαφῶν μὲ τὴν βοήθεια μέσων τῆς πλέον συγχρόνου τεχνικῆς. Ἤδη ἀναφέραμε τὴν Κνωσσό. Ἡ Ὀλυμπία, ἡ Δῆλος, ἡ Πέργαμος, ἡ Ἐλευσίνα, ἡ Ἐπίδαυρος, ἡ Πριήνη, ἡ Ἔφεσος, ἡ Κόρινθος, ἡ Μίλητος, ἡ Ὄστια καὶ τὸ Σχάλμπουργκ (Saalburg), ἀναφέρονται ἁπλῶς σὰν παραδείγματα. Δὲν ἀναφερθήκαμε δὲ ἀκόμη καθόλου στὶς ἔρευνες, ποὺ ἔγιναν στὴν Ἀνατολή.

Ἕνας αἰώνας τῆς πληρότητας, μιὰ ἐποχὴ τῆς ἄνθισης, θὰ μποροῦσε νἄλεγε κανείς. Μιὰ τέτοια ὅμως διαπίστωση δὲν θ' ἀνταποκρίνονταν στὴν πραγματικότητα. Παρ' ὅλη τὴν συρροὴ πληθώρας νέων γνώσεων τῆς ἐπιστήμης τῆς ἀρχαιότητας, μειώνονταν συνεχῶς ἡ ἐπίδρασή της στὸν πολιτισμὸ καὶ τὴν γενικὴ μόρφωση. Εἶναι χαρακτηριστικὸ ὅτι γιὰ τὴν πλατιὰ δημοσιότητα ὁ Σλίμαν ἦταν γνωστὸς σὰν περιπετειώδης χρυσοθήρας καὶ ὄχι σὰν ἱστορικὸς καὶ σὰν ἑρμηνευτὴς τοῦ Ὁμήρου, ὅπως τὸ ἤθελε ὁ ἴδιος νὰ εἶναι. Τὸ οὐμανιστικὸ γυμνάσιο παρέμεινε μὲν γιὰ ἀρκετὸ χρόνο σὰν μιὰ μορφὴ μόρφωσης τὴν ὁποία ἐκτιμοῦσε ἡ κοινωνία, ὅμως ἡ μέθοδος τῆς ἀποστήθισης στὸ γλωσσικὸ μάθημα καὶ τῆς διδασκαλίας μὲ βάση τὴν ἀπαρίθμηση ἱστορικῶν γεγονότων παραμέρισαν τὰ ἰδανικὰ τῆς μόρφωσης τοῦ ἀνθρώπου, τέτοιας ὅπως τὴν ἤθελε ὁ Χούμπολτ (Humboldt). Καὶ ὅταν πιά, κατὰ τὸ πέρασμα στὸν καινούργιο αἰώνα, ἄρχισε ἡ τεχνικὴ νὰ προβάλλη κατηγορηματικὰ τὶς ἀξιώσεις της στὰ σχολεῖα, πέρασαν οἱ ἐκπρόσωποι τῆς οὐμανιστικῆς μόρφωσης στὴν παθητικὴ ἄμυνα καὶ στάθηκαν ἀνίκανοι νὰ παρουσιάσουν νέους προσανατολισμούς. Μέσα ἀπὸ τὸ ἀδιέξοδο τοῦ πρώτου παγκόσμιου πολέμου ἐμφανίσθηκε ὁ ἀνανεωμένος ἢ ὁ λεγόμενος τρίτος οὐμανισμὸς τοῦ Βέρνερ Γιέγκερ (Jaeger), ὁ ὁποῖος ἀνεξάρτητα ἀπὸ τὰ ἐπιστημονικὰ ἀποτελέσματα τῶν δημιουργῶν του, δὲν μπορεῖ ἀλλιῶς νὰ χαρακτηρισθῆ παρὰ σὰν κλασσικιστικὸ θρησκευτικὸ ὑποκατάστατο, τὸ ὁποῖο ἀγκάλιασε μόνο ἕνα ἐκλεκτὸ κομμάτι τῆς ἀστικῆς τάξης καὶ τέλος θρυμματίσθηκε ὅταν θέλησε νὰ ἐξισωθῆ μὲ τὴν φασιστικὴ ἡγεσία. Κυρίως μετὰ τὸν δεύτερο παγκόσμιο πόλεμο, αἰσθάνονται οἱ ἀρχαιολό-

γοι πολλῶν χωρῶν δυσαρέσκεια ὅσον ἀφορᾶ τὴν κλασικὴ μόρφωση, μιλᾶνε γιὰ κρίση καὶ ἀναχρονισμό.

Ἄραγε ἰσχύει αὐτὸ καὶ γιὰ τὸν σοσιαλιστικὸ πολιτισμό — θὰ μποροῦσε νὰ διερωτηθῆ κανείς. Ἄραγε παραιτεῖται κι αὐτὸς τῆς ἀρχαιότητας σὰν κάτι τὸ ξεπερασμένο; Ἀπαντοῦμε σ' αὐτὸ τὸ ἐρώτημα πάλι μὲ ἀφετηρία τὸ ἔργο τοῦ Ἑρρίκου Σλίμαν. Μὲ ὁδηγὸ τὰ ποιήματα τοῦ Ὁμήρου, ποὺ ὡς σήμερα ἐξακολουθοῦν νὰ εἶναι ζωντανὸ συστατικὸ κομμάτι τῆς παγκόσμιας λογοτεχνίας, ἀποκάλυψε ὁ Σλίμαν μέσω τῶν ἀνασκαφῶν του ἕνα ἱστορικὸ πεδίο, τὸ ὁποῖο ὡς τότε μόνο τὸ φαντάζονταν οἱ ἄνθρωποι, ἔφερε στὸ φῶς καλλιτεχνήματα ἀσυνήθιστου βαθμοῦ. Ἡ διπλὴ λειτουργία τῶν κλασικῶν σπουδῶν σὰν ἱστορικὴ ἐπιστήμη καὶ σὰν πολιτιστικὴ ἐπιστήμη δὲν ἦταν δυνατὸ νὰ καταδειχθῆ μὲ καλύτερο τρόπο. Ταυτόχρονα ὅμως, ξεπερνώντας τὰ ὅρια τῆς ἑλληνο-ρωμαϊκῆς ἀρχαιότητας, προετοίμασε ὁ Σλίμαν μιὰν «Ἀρχαία Ἱστορία» νέου τύπου, ἡ ὁποία κατακτᾶ στὸν τομέα τῆς διερεύνησης τοῦ παρόντος ὁλοένα καὶ μεγαλύτερο ἔδαφος. Ξεκινώντας ἀπὸ κοινωνικο-οἰκονομικὰ κριτήρια τῆς ἱστορικῆς ἐξέλιξης ζητᾶ νὰ συλλάβη τὶς νομοτέλειες τῆς προ-φεουδαρχικῆς καὶ γενικὰ τῶν προ-καπιταλιστικῶν κοινωνικῶν μορφῶν. Μὲ ζωηρὸ θεωρητικὸ ἐνδιαφέρον, θεωρεῖ ἕναν χρονικὰ καὶ τοπικὰ ἐκτεταμένο χῶρο, συλλέγει τὰ χαρακτηριστικά του, τὰ συγκρίνει γιὰ νὰ καταλήξη σὲ πιθανὲς γενικεύσεις. Αὐτὸν ὅμως τὸ στόχο δὲν μπορεῖ φυσικὰ νὰ τὸν πετύχει ἂν δὲν δέχεται καὶ δὲν ἐπεξεργάζεται συνεχῶς τὰ νέα ἀποτελέσματα τῶν εἰδικῶν τομέων τῶν ἐπιστημῶν τῆς ἀρχαιότητας. Εἶναι κατανοητό, μὲ αὐτὰ ποὺ λέχθηκαν, ὅτι μὲ τὴν παραπέρα ἀνάπτυξη τῆς μαρξιστικῆς ἐπιστήμης τῆς ἱστορίας ὄχι μόνο δὲν ἔγινε παραπανήσιος ὁ σύνθετος κλάδος τῆς ἑλληνο-ρωμαϊκῆς ἐπιστήμης τῆς ἀρχαιότητας ἀλλ' ἀντίθετα τῆς προσφέρεται ἡ εὐκαιρία νὰ μεταδώση μὲ ὑποδειγματικὸ τρόπο τὶς εἰδικὲς ἐμπειρίες της στὴν συνοπτικὴ θεώρηση ἱστορικῶν καὶ πολιτιστικῶν φαινομένων.

Δὲν εἶναι λιγώτερο σημαντικὰ τὰ καθήκοντα τῶν κλασικῶν σπουδῶν σὰν ἐπιστήμη τοῦ πολιτισμοῦ, ἰδιαίτερα κατὰ τὴν διένεξη ποὺ συντελεῖται μὲ τὶς μοντερνιστικὲς ἀντιλήψεις, οἱ ὁποῖες θεωροῦν μηδενιστικὰ τὶς πολιτιστικὲς κατακτήσεις τοῦ παρελθόντος σὰν ἀσήμαντες γιὰ τὸ παρόν. Ἤδη πρὶν ἀπὸ χρόνια ἔγραφε ὁ ἐκπολιτιστὴς Ἀλφρέδος Κουρέλλα (Kurella), γνωστὸς καὶ ἔξω ἀπὸ τὰ σύνορα τῆς Γερμανικῆς Λαοκρατικῆς Δημοκρατίας τὰ ἑξῆς: «Ὁ ἰσχυρισμός, ὅτι ἡ ἀρχαιότητα δὲν ἔχει πλέον νὰ προσφέρη τίποτα ἀνήκει στὰ δόγματα τῆς παρακμῆς... Ἀνήκει σ' ὁλόκληρη τὴν καμπάνια ἐνάντια στὴν ρεαλιστικὴ τέχνη. Ἡ καταπολέμηση αὐτῆς τῆς ἀντίληψης μπορεῖ μόνο νὰ συντελεσθῆ — σὺν τοῖς ἄλλοις — μὲ τὴ βοήθεια τοῦ ἀναεκθειασμοῦ τοῦ Ὡραίου καὶ τοῦ Μεγάλου τῆς ἀρχαίας κλασικῆς ἐποχῆς, ἐννοεῖται φυσικὰ στὰ πλαίσια τῶν ἱστορικῶν της συναφειῶν».

Αὐτὸ ποὺ λέχθηκε ἐδῶ γιὰ τὴν ἀρχαία τέχνη, ἰσχύει ἐξ ἴσου γιὰ τὴν

ἀρχαία λογοτεχνία, τὸ ἀρχαῖο θέατρο, τὴν ἀρχαία φιλοσοφία, τὴν ἀρχαία ἐπιστήμη. «Χωρὶς τὴν ἀρχαία δουλοκτητικὴ ἐποχὴ δὲν θὰ ὑπῆρχε σύγχρονος σοσιαλισμός». Μ' αὐτὴν τὴν χαρακτηριστικὴ φόρμουλα ἐξέφρασε ὁ Φρειδερῖκος Ἔγκελς (Engels) στὸ ἔργο του «Ἀντι-Ντύρινγκ» τὸ γεγονός, ὅτι ἐμεῖς, οἱ ἄνθρωποι τοῦ εἰκοστοῦ αἰώνα καὶ οἰκοδόμοι ἑνὸς νέου κόσμου, ἐξακολουθοῦμε νὰ στεκόμαστε ἀκόμα ἐπάνω στὰ θεμέλια, ποὺ ἔστησε ἡ ἑλληνο-ρωμαϊκὴ ἀρχαιότητα.

Σ' αὐτὸ τὸ πνεῦμα ἐξακολουθεῖ τὸ ἔργο τοῦ Ἑρρίκου Σλίμαν νὰ εἶναι μιὰ ἐπιδρώσα δύναμη, ἡ ὁποία συμβάλλει στὴν βαθιὰ κατανόηση τοῦ μακρυνοῦ παρελθόντος καὶ πλουτίζει διαρκῶς τὴ ζωή μας ἀντλώντας ἀπὸ τὸν ἀρχαῖο πολιτισμό.

Ἡ νεανικὴ ἡλικία τοῦ Ἑρρίκου Σλίμαν συνδέεται μὲ τὴν σημερινὴ Γερμανικὴ Λαοκρατικὴ Δημοκρατία καὶ μὲ τοὺς τόπους ὅπου πέρασε τὰ νεανικά του χρόνια ἐξακολουθοῦσε ὁ ἴδιος νὰ αἰσθάνεται σύνδεση καθ' ὅλη τὴν διάρκεια τῆς ζωῆς του. Ἡ ὥριμη ὅμως ἡλικία του ἀνῆκε στὴν Ἑλλάδα. Στὸ μεγάλο παρελθὸν τῶν Ἑλλήνων ἀνῆκαν οἱ πόθοι του σὰν ἐρευνητῆ.

Γι' αὐτὸ τὸ λόγο, κατὰ τὴν ἐνενηκοστὴ ἐπέτειο ἀπ' τὸ θάνατό του, δὲν ὑπάρχουν καταλληλότεροι νὰ τιμήσουν τὴν μνήμη του, ἀπὸ τὸ κράτος ἐκεῖνο, ὅπου δέχθηκε τὴν πρώτη του μόρφωση καὶ ἀπὸ τὸ ἄλλο κράτος, στὸ ὁποῖο ἡ ζωή του βρῆκε τὴν ἐκπλήρωσή της καὶ στὸ ὁποῖο κεῖτεται τὸ μνῆμα του.

(ΠΕΡΙΛΗΨΗ)

J o h a n n e s I r m s c h e r,

Ὁ Ἑρρῖκος Σλίμαν καὶ οἱ κλασικὲς σπουδὲς σήμερα

Das 18. und 19. Jahrhundert formulierten die Einheit der klassischen Altertumswissenschaft aus Philologie, Archäologie und Althistorie, wobei im Verlaufe des 19. Jahrhunderts die Archäologie dank der sich expandierenden Ausgrabungstätigkeit einen ungeahnten Aufschwung nahm. Vor diesem Hintergrunde ist das Wirken Heinrich Schliemanns (1822-1890) zu sehen, der mit eigenen Mitteln Troja ausgrub und zum Entdecker der vorgriechischen Welt wurde mit der Philologie, nämlich dem Homer, als Wegleitung. Im Methodischen wurde er bahnbrechend u.a. durch die Nutzung der Nachbarwissenschaft Ethnographie und das interdisziplinäre Zusammenwirken mit der Naturforschung. Der Aufschwung der Archäologie, den Schliemann ein leitete, hat sich seither quantitativ und qualitativ fortgesetzt, zugleich aber ist die Aufgabe, den antiken Humanismus neuzugewinnen, sichtbarer geworden. Heinrich Schliemann, seiner deutschen Heimat und seiner Wahlheimat Griechenland gleichermaßen zugehörig, repräsentiert damit eine noch immer wirksame Kraft.